

Digitalizarea banilor – de la scrierea dreptului la reinventarea lui

Tema centrala a colocviului de astazi este redefinirea rolului bancilor in contextul revolutiei digitale in care nu doar latura sociala a vietii este infuentata de nou dar si latura economica. Astfel ca inclusiv banii – traditional asociati cu forma lor materiala – fac obiectul digitalizarii.

Cum bancile si moneda – ca institutii – sunt ambele intens reglementate, bineinteles ca punctul central al prezentarilor si al discutiilor de astazi il reprezinta dreptul ca sursa de reglementare a sistemului monetar. Dreptul ca set de reguli ce asigura infrastructura de incredere in sistemul monetar. Dreptul ca facilitator al inovatiei si reinventarii banilor garantand in aceeasi timp stabilitatea financiara.

Dreptul este sursa de reglementare. In egala masura "Dreptul" denumeste institutia academica ca formeaza specialisti in acest domeniu.

Pentru scrierea dreptului, rescrierea lui continua si aplicarea lui in realitatea de zi cu zi este nevoie de practicieni. Din acest motiv, voi vorbi astazi mai putin despre textetele de lege si mai mult despre nevoia de reforma curriculara a Facultatilor de Drept in era digitala.

Si mi-am propus sa fac asta dintr-un triplu rol: acela de manager al Directiei Juridice dintr-o institutie de credit, a carei activitate este atent si profesonist relgmentata de Banca Nationala a Romaniei, apoi din rolul de invitat onorat sa participe azi la acest colocviu organizat de prestigiosului centru universitar din Timisoara si, nu in cele din urma, din rolul de membru al Comitetului Director al Asociatiei Consilierilor Juridici din Sistemul Financiar Bancar – ce si-a asumat o misiune importanta in atragerea si formarea juristilor din industria bancara.

Din practica profesionala cunoastem cu totii cel putin trei reglementari majore ce au modificat peisajul legislativ intr-un interval de mai putin de douasprezece luni: AI Act, regulamentul MiCA privind piata criptoactivelor, cadrul european de rezilienta operationala digitala pentru sectorul financiar - DORA. Fiecare dintre ele, dar si interdependenta lor cu reglementari mai vechi – cum ar fi Regulamentul European privind Protectia Datelor – ori cu reglementari ce urmeaza a intra in vigoare – cum ar fi Regulamentul European privind Identitatea Digitala, Regulamentul European privind Platile Instant sau Regulamentul European privind serviciile de Plati ori proiectele legislative privind Euro Digital si Portofelul de Afaceri ale UE – ridica intrebari juridice complexe, carora profesionistii in drept – angajati ai departamentelor juridice din banci si nu numai, dar si avocati si judecatori trebuie sa le raspunda.

Si tocmai aceasta realitate ma face sa ridic astazi o intrebare pe care cred ca merita sa o adresam impreuna: Cum ii putem pregati cat mai bine **azi** pe cei care vor raspunde acestor intrebari **maine**? **Studentii de la facultatile de drept vor fi invatat despre aceste reglementari din programa universitara?**

Nu este o intrebare retorica si nici o critica. Este o invitatie la dialog: cum facem ca educatia juridica sa tina pasul cu dreptul pe care il scriem, cu realitatile complet diferite?

Schimbarile profunde din arhitectura banilor si a bancilor nu pot fi gestionate doar prin reglementari. Este nevoie de **profesionisti care sa inteleaga tehnologia, economia si dreptul**, capabili:

- „sa citeasca” mecanismele tehnice din spatele tokenizarii sau AI;
- „sa scrie” norme juridice adaptate noilor realitati;
- „sa traduca” inovatia in responsabilitate si protectie;
- „sa aplice” regulile intr-un context in schimbare permanenta.

Sigur ca lumea in care traim si tehnologia ne ajuta pe toti sa fim autodidacti, inclusiv pe studenti. Cu toate acestea, invatarea structurata si metodică are rolul si rostul ei.

TABLOUL EUROPEAN

La o privire de ansamblu a situatiei din Europa se constata ca programa facultatilor de drept este, in continuare, una **traditionala** centrata pe discipline fundamentale: drept civil, drept penal, drept constitutional, drept administrativ, drept international. Acestea **sunt si raman coloana vertebrala a formarii juridice** si nu exista niciun dubiu ca asa trebuie sa fie.

Intrebarea este alta: **mai este suficient?** As zice ca avem, ca profesie, un interes colectiv sa extindem ceea ce consideram cultura juridica de baza, intr-o lume in care un avocat de drept bancar trebuie sa inteleaga DORA, in care un avocat de drept comercial consiliaza clienti privind tokenizarea activelor sub MiCA, in care orice jurist care lucreaza cu o companie trebuie sa cunoasca obligatiile din AI Act si GDPR, in care orice cetatean va avea un portofel digital pentru stocarea actelor de identitate, a certificatelor profesionale, a conturilor deschise la banci, portofel ce va putea fi folosit oriunde in Europa ca metoda de verificare a identitatii si semnare.

La o analiza generala a materiilor studiate la Facultatile de Drept din Europa pe parcursul anilor universitari constatam ca tabloul curricular este, in linii mari, similar: de la Universitatea din Amsterdam la Sorbona, de la Universitatea din Louvain la universitati din Bologna, Berlin dar si din Romania: materiile digitale — dreptul AI, protectia datelor in practica, dreptul criptoactivelor, rezilienta operationala digitala — sunt fie absente din programele de licenta, fie prezente fragmentar, ca doua-trei ore incluse in discipline mai generale.

GDPR este, poate, singura exceptie partiala, si cel mai bine reprezentat dintre toate aceste teme. Dar chiar si el apare de regula ca un modul in cadrul dreptului european, fara profunzimea pe care o reclama sapte ani de aplicabilitate si o jurisprudenta deja bogata.

Este nevoie, asadar, de introdus gradual, pe parcursul anilor de studiu, a unor cursuri de:

- *Dreptul tehnologiilor financiare*
- *Reglementare Financiara Digitala*
- *Criptoactive, Blockchain si Active Digitale*
- *Protectia consumatorilor in era financiara digitala*
- *Guvernanta datelor si responsabilitatea algoritmica*
- *Reglementarea AI in servicii financiare*
- *Compliance si AML in medii digitale*
- *Dreptul si suveranitatea monetara in era CBDC.*

Studentii la drept ar avea nevoie sa nu mai fie formati exclusiv pentru un sistem financiar analogic. Ei trebuie sa inteleaga:

- elemente de tehnologie digitala,
- elemente de economie si risk management,
- structuri de guvernanta ale noilor ecosisteme financiare.

Studentii de azi, profesionisti ai dreptului de maine trebuie:

- sa poata explica riscurile juridice ale unei arhitecturi blockchain
- sa poata defini cerinte pentru o platforma de active digitale
- sa poata anticipa conflictele juridice generate de inovatii
- sa poata contribui la designul institutional al instrumentelor financiare digitale.

In acest fel, dreptul **nu doar reactioneaza** la transformarile banilor si ale bancilor, ci **participa activ la proiectarea lor**.

Exista, desigur, initiative partiale si punctuale de specializari in “Law & AI” sau “IT Law” sau “Tech & Governance” sau “Tech & Innovation” in special la Universitatile din Olanda si Marea Britanie, la nivel de master. Programul european European Master in Law, Data and Artificial Intelligence derulat sub egida Erasmus, combina dreptul datelor, guvernanta digitala, cybersecurity si etica AI intr-un parcurs bine structurat. Sunt exemple remarcabile, de la care avem de invatat, insa toate sunt programe postuniversitare. Ele formeaza specialisti dar dobandirea culturii juridice digitale de baza — cea de care are nevoie orice absolvent, indiferent de specializare — ar trebui sa inceapa mai devreme.

PERSPECTIVE INTERNATIONALE: SUA, SINGAPORE, CHINA

Privind dincolo de granitele Europei, exista cateva modele interesante in Statele Unite si in Asia.

Astfel, un sondaj al American Bar Association din 2024, realizat pe 29 de facultati de drept, a aratat ca 55% ofera deja cursuri specifice de AI, 62% integreaza inteligenta artificiala in cursurile din primul an, iar 83% ofera seminarii sau workshop-uri practice cu AI. Pare sa fie o tendinta consolidata.

In Asia, National University of Singapore — clasata constant in primele facultati de drept de pe continent — are, la nivel de licenta, un modul dedicat de Intellectual Property & Technology Law, continand cursuri care integreaza bazele tehnice ale AI — modele lingvistice mari, AI agentic — cu analiza juridica. Este un exemplu de interdisciplinaritate autentica.

China ofera, la randul sau, semnale interesante. Una dintre facultatile de drept de acolo a creat un Institut pentru Studii in Inteligenta Artificiala si Drept si organizeaza seminarii internationale de **drept computational**, ca ramura a informatiei juridice care se ocupa cu automatizarea rationamentului juridic si aplicarea tehnologiilor digitale pentru a gestiona, interpreta si aplica regulile de drept. Acesta nu se refera doar la digitalizarea documentelor, ci la transformarea normelor juridice in coduri executabile pe calculator, facilitand conformitatea automata si analiza predictiva.

In cadrul Facultatilor de Drept din marile centre universitare din Romania programa de licenta contine — in forma sa standard — informatica juridica, disciplina utila si valoroasa, dar al carei continut este in mare parte conceput pentru o alta etapa a digitalizarii si/ sau care ar putea sa fie extinsa sau complementata pentru aprofundare. Exista eforturi individuale admirabile ale unor cadre didactice care aduc in sala de curs reglementari actuale. Dar toate aceste initiative ar trebui integrate intr-un cadru curricular coerent.

Modelele internationale nu sunt perfecte si nici nu pot fi transpuse in mod direct. Pot constitui insa o sursa valoroasa de inspiratie pentru o posibila ajustare a curriculei juridice, adaptata timpului nostru.

CE AM PUTEA ADAUGA — FARA SA PIERDEM CE AVEM

Permiteti-mi sa fiu concreta cu privire la temele care, in opinia mea, ar merita sa primeasca un loc mai consistent in formarea juridica de baza.

Dreptul inteligentei artificiale. AI Act-ul european este deja in vigoare. Din februarie 2025 sunt interzise anumite categorii de sisteme AI. Din august 2025 au devenit aplicabile obligatii pentru modelele generale de AI. Din august 2026 vor intra in vigoare integral obligatiile pentru sistemele cu risc ridicat, inclusiv in domenii sensibile: angajare, credit bancar, educatie. Un absolvent de drept care intra in piata muncii astazi va lucra cu aceste norme din prima zi.

Dreptul criptoactivelor si al monedei digitale. MiCA este aplicabil. Euro digital este in faza de proiectare. Piata activelor digitale genereaza deja tranzactii semnificative

in Europa, cu implicatii juridice in dreptul contractual, fiscal, al valorilor mobiliare si al combaterii spalarii banilor. Un modul introductiv in aceasta arie nu ar transforma studentii in specialisti, dar le-ar oferi contextul minim pentru a intelege ce urmeaza in practica.

Rezilienta operationala digitala, DORA, se aplica din ianuarie 2025 tuturor entitatilor financiare reglementate: banci, asiguratorii, fonduri de investitii, firme de investitii, furnizori de servicii de criptoactive. Obligatiile sunt complexe — gestiunea riscului ICT, testarea rezilientei, notificarea incidentelor. Juristii care lucreaza in sectorul financiar au nevoie de cel putin o intelegere de baza a acestui cadru.

Si, nu in ultimul rand, GDPR. Sapte ani de la intrarea in vigoare, cu o jurisprudenta bogata, cu sanctiuni de referinta si cu o aplicabilitate care atinge practic orice organizatie. GDPR merita, in formarea juridica de baza, mai mult decat cateva ore incluse in alt curs.

Inca o data: in niciun caz nu se pune problema inlocuirii disciplinelor clasice. Insa acestea ar trebui completate, gradual si dupa un plan bine gandit, cu discipline ce nu sunt neaparat de nisa ci cu ale caror implicatii juridice ne intalnim in viata de zi cu zi.

UN ARGUMENT DE AUTORITATE

Reflectia pe care v-o propun nu este noua. In cartea sa **Tomorrow's Lawyers**, **Richard Susskind** — jurist, doctor in AI si drept la Oxford si un militant pentru transformarea profesiei juridice, observa ca educatia juridica tinde sa pregateasca absolventii pentru o piata a muncii care s-a schimbat deja. El identifica **15 noi tipuri de roluri juridice care au aparut sau vor aparea**, dintre care: legal design thinker, legal data visualizer, specialist in online dispute resolution, etician AI cu profil juridic, consultant LawTech. Unele dintre aceste roluri exista deja in firmele mari din Londra, New York si Singapore.

Facultatile de Drept au capacitatea si reursele umane de a forma profesionisti adaptabili, cu gandire juridica solida si cu deschidere catre instrumentele lumii in care practica. Aceasta este exact provocarea pe care o avem in fata.

CINCI DIRECTII DE REFLECTIE

In aceasta nota, va propun spre dezbatere cinci directii pe care le consider accesibile si realizabile, fara a necesita transformari radicale ale sistemului:

Prima directie: Un curs obligatoriu introductiv de Drept Digital European, care sa tinda la formarea unei culturi juridice generale, care sa acopere bazele GDPR, AI Act, eIDAS, MiCA, DORA si Euro Digital.

A doua directie: Cursuri optionale specializate pentru cei care intentioneaza sa se orienteze catre drept financiar-digital, dreptul AI sau cybersecurity.

A treia directie: Mecanisme de actualizare curriculara mai agile. Stabilitatea programei este importanta dar e utila o completare periodica prin module-pilot, cursuri experimentale sau parteneriate cu industria, care sa permita reactia in timp real la modificarile legislative.

A patra directie: Parteneriate cu autoritatile de reglementare si cu sectorul privat. BNR, ASF, ANSPDCP dar si firmele de avocatura si departamentele juridice ale companiilor din sectorul digital, pot contribui cu expertiza practica pe care institutiile academice nu o pot reproduce singure.

A cincea directie: O conversatie institutionalizata — poate un grup de lucru comun intre reprezentantii facultatilor de drept, ai profesiei, ai autoritatilor de reglementare si ai mediului academic tehnic — care sa cartografieze nevoile si sa construiasca un raspuns coordonat. Aceasta conferinta ar putea fi un bun punct de plecare.

INCHEIERE

Dreptul digital nu este o specializare de nisa, rezervata doar marilor companiilor sau actorilor relevanti. Este dreptul comun al economiei in care traim. Orice companie care foloseste sisteme AI in relatia cu clientii sau in procesele interne are obligatii in baza AI Act. Orice entitate din sectorul financiar are obligatii in baza DORA. Orice organizatie care proceseaza date personale are obligatii in baza GDPR. Oricine se va putea identifica, in viitor, prin portofelul digital.

Formarea unor juristi capabili sa ofere consiliere pentru noua realitate, incepe in facultate. Nu incepe cu un master de nisa, dupa ani de practica. Incepe cu o deschidere timpurie catre temele care definesc lumea juridica actuala sau mai bine spus, a viitorului.

Suntem intr-o sala plina de oameni care iubesc profesia juridica si care au investit mult in formarea ei. Tocmai de aceea cred ca avem atat resursele, cat si responsabilitatea de a ne intrea cum o facem mai buna, mai relevanta, mai pregatita pentru provocarile unui deceniu in care dreptul si tehnologia sunt inseparabile.

Nu exista solutii perfecte sau definitive. Va lansez inasa o invitatie la dialog, pentru a construi impreuna o educatie juridica la inaltimea dreptului pe care il producem si a lumii in care il aplicam.

Va multumesc!